

Danuta Miłaszewicz*

Uniwersytet Szczeciński

POMOSTOWY KAPITAŁ SPOŁECZNY STUDENTÓW – WYNIKI BADAŃ

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie wyników badań ankietowych kapitału społecznego przeprowadzonych wśród studentów na przełomie października i listopada 2013 roku. Przeprowadzona analiza oparta została na modelowym ujęciem kapitału społecznego przedstawionym przez W. van Oorschota, W. Artsa i J. Gelissena. Zostało ono wykorzystane do ukazania kapitału społecznego (typu pomostowego) osób zaczynających edukację na poziomie akademickim. Wyniki badań i wnioski sformułowane na ich podstawie sugerują, że poziom pomostowego kapitału społecznego w ankietowanej grupie osób jest stosunkowo niski.

Słowa kluczowe: kapitał społeczny, typ pomostowy, badania ankietowe

Wprowadzenie

Termin kapitał społeczny jest dobrym przykładem kategorii, w ramach której przenikają się różne dziedziny nauki. Ekonomiczne pojęcie „kapitał” początkowo zostało przeniesione przez socjologów na grunt ich nauki, która odnosząc go do ludzi, konsumentów, kultury czy społeczeństwa, przyczyniła się do popularyzacji rodzajów kapitału innych niż wyróżniany w ekonomii kapitał rzeczowy i finansowy.

---

* Adres e-mail: dmilasz@wneiz.pl.

Jednak w ostatnich czasach rozważania na temat kapitału społecznego prowadzane są na gruncie różnych nauk mających społeczne konotacje i stały się bardzo popularne, wręcz modne. Dlatego też istnieje wiele sposobów konceptualizowania kapitału społecznego wynikających ze stosowania w tych naukach różnych perspektyw jego definiowania, badania i analizowania oraz wskazywania sposobów aktywnego oddziaływania na jego tworzenie¹. Także w naukach ekonomicznych, w których pojęcie kapitału społecznego znalazło już swoje uznane miejsce, występuje wiele niejednoznaczności w mówieniu o kapitale społecznym i w jego badaniu. Istnienie różnych podejść do kapitału społecznego i jego ujęć wyróżniających wiele elementów go tworzących i przypisywanie mu różnorodnych funkcji powoduje, że nie ma ścisłej definicji tego pojęcia, a wynikająca stąd niejednoznaczność nie ułatwia zarówno rozważań teoretycznych, jak i prowadzenia badań empirycznych. Można jednak stwierdzić, że różne pojmowanie kapitału społecznego „(...) kieruje uwagę ku perspektywie działań zbiorowych, wyjaśnianiu zachowań, które wywołują współpracę podejmowaną w celu osiągnięcia wzajemnych korzyści”², a więc w stronę pomostowego kapitału społecznego.

Głównym celem artykułu jest przedstawienie wyników badań kapitału społecznego przeprowadzonych wśród studentów. Analiza odnosi się jedynie do wybranych wyników, które pozwalają na kwantyfikację pomostowego kapitału społecznego badanej grupy osób, a przeprowadzona zostanie zgodnie z modelowym ujęciem kapitału społecznego sformułowanym przez W. van Oorschota, W. Artsa i J. Gelissena³. Ujęcie to zostało nieco zmodyfikowane na potrzeby dokonanej analizy.

---

¹ Na szeroki zakres pojęcia kapitału społecznego i różne jego rozumienie wskazuje B. Poganowska. Zob. B. Poganowska, *Kapitał społeczny – próba rekonstrukcji kategorii pojęciowej*, w: *Gospodarowanie kapitałem społecznym – podstawy teoretyczne*, red. H. Januszek, Wydawnictwo AE w Poznaniu 2004, s. 16–18. Według OECD można wyróżnić cztery podejścia stosowane do ujmowania kapitału społecznego: antropologiczne, socjologiczne, politologiczne i ekonomiczne. Zob. *The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital*, OECD, Paris 2001, s. 40.

² G. Krzyminiewska, *Znaczenie zaufania w tworzeniu kapitału społecznego. Ekonomiczny i społeczny wymiar zjawiska*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2003, nr 2, s. 221.

³ W. van Oorschot, W. Arts, J. Gelissen, *Social Capital in Europe. Measurement and Social and Regional Distribution of a Multifaceted Phenomenon*, „Acta Sociologica” 2006, Vol. 49 (2), s. 149–167.

1. Kapitał społeczny – ujęcie modelowe

Dość ugruntowane miejsce kapitału społecznego w naukach ekonomicznych wynika z faktu, iż ta niematerialna forma kapitału traktowana jest w najnowszych modelach i teoriach ekonomicznych jako uzupełniający zasób, któremu przypisuje się liczne możliwości oddziaływania zarówno na procesy ekonomiczne⁴, jak i powiązane z nimi procesy społeczne i polityczne⁵. W celu ukazania ekonomicznego znaczenia kapitału społecznego można posłużyć się cytatem J. Colemana, który pierwszy użył tego terminu w pracy naukowej i uznawany jest za autora definicji uchodzącej za klasyczną dla całościowego, systematycznego ujęcia kapitału społecznego z perspektywy ekonomicznej opartej na teorii racjonalnego działania⁶. Traktując kapitał społeczny jako „umiejętności współpracy międzyludzkiej w obrębie grup i organizacji wspólnych interesów”⁷, wskazuje także, że kapitał społeczny powinien być definiowany poprzez swoją funkcję jako zbiór składający się z takich komponentów, jak: zaufanie, normy i więzi międzyludzkie, poprawiające sprawność działania ludzi i ułatwiające stworzenie wspólnoty społecznej⁸. Autor ten wskazuje, że „podobnie jak inne formy kapitału, kapitał społeczny jest produktywny, umożliwiając osiągnięcie pewnych celów, które nie byłyby możliwe do osiągnięcia, gdyby go zabrakło”⁹. Ponieważ kapitał społeczny „(...) pojawia się przez zmiany w relacjach

---

⁴ Zob. M. Woolcock, *Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework*, „Theory and Society” 1998, Vol. 27, No. 2, s. 151–208.

⁵ Zob. M. Theiss, *Krewni – znajomi – obywatele. Kapitał społeczny a lokalna polityka społeczna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 76–101. Natomiast G. Kaczmarek wskazuje, że kapitał społeczny generuje wartość dodaną w postaci społecznej spójności, poczucia identyfikacji, współodpowiedzialności i solidarności oraz jest czynnikiem rozwoju społeczno-kulturowego, a nie tylko wzrostu gospodarczego. G. Kaczmarek, *Kapitał społeczny osób starszych*, w: *Seniorzy w działaniu*, red. P.P. Grzybowski, B. Kunach, Fundacja dla Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2013, s. 31.

⁶ C. Trutkowski, S. Mandes, *Kapitał społeczny w małych miastach*, Scholar, Warszawa 2005, s. 55–59.

⁷ *Ibidem*, s. 96.

⁸ Z tego powodu koncepcja Colemana powinna być traktowana jako jedno z funkcjonalnych ujęć kapitału społecznego. Por. J. Bratkowski, *Kapitał społeczny i jego oddziaływanie na rozwój w ujęciu socjologicznym*, w: *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, red. M. Herbst, Scholar, Warszawa 2007, s. 69.

⁹ J.S. Coleman, *Social Capital in the Creation of Human Capital*, „American Journal of Sociology” 1988, Vol. 94 (supplement), s. 98.

między osobami, które ułatwiają działanie⁷¹⁰, jest mniej obserwowalny od kapitału fizycznego, a nawet kapitału ludzkiego.

Korzyści wynikające z kapitału społecznego mogą występować zarówno w skali całych społeczeństw, narodów, regionów, innych dużych grup społecznych, jak i w skali małych grup, rodzin i jednostek. Niektóre typy i rodzaje kapitału społecznego mogą nieść także zagrożenia dla procesów rozwojowych, ale powszechnie uważa się, że kapitał społeczny typu pomostowego (*bridging*) jest pożądanym z punktu widzenia procesów ekonomiczno-społecznych¹¹. Ten typ kapitału nazwany jest także kapitałem wiążącym. Jest on dostępny dla każdego i łączy grupy oraz osoby nieznające się wcześniej, posiadające różne charakterystyki społeczno-demograficzne i pochodzące z różnych środowisk, przyczyniając się do ich współpracy. Według R.D. Putmana, „kapitał pomostowy potrafi rozszerzać granice indywidualności (tożsamości) oraz wzajemności⁷¹². Podstawą tworzenia tego typu kapitału jest uogólnione zaufanie, określane także jako społeczne, a wraz z normami i sieciami powiązań elementy te samowzmacniają i kumulują się¹³. Jest to jednocześnie wskazanie sposobu operacjonalizacji kapitału społecznego, który jest przecież wielowymiarową koncepcją¹⁴ i może być badany w odniesieniu do: sieci, norm i wartości oraz zaufania¹⁵.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ W podstawowej klasyfikacji wyróżnia się także: 1) kapitał wiążący (*bonding*) łączący ludzi, którzy się już znają i darzą zaufaniem osobistym, a mając charakter ekskluzywny, spaja ich w zamknięte grupy, wykluczając z nich inne jednostki; 2) kapitał łączący (*linking*) oznaczający związki między grupami mogącymi różnić się od siebie zarówno funkcją, wielkością, charakterem, jak i usytuowaniem w hierarchii społecznej. Zob. R.J. Gittel, A. Vidal, *Community Organizing: Building Social Capital as a Development Strategy*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications 1998; R. Putnam, *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.

¹² R. Putnam, *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 1995, s. 22.

¹³ *Ibidem*, s. 276.

¹⁴ R.D. Putnam, *Social Capital: Measurement and Consequences*, www.oecd.org/innovation/research/1825848.pdf (dostęp 30.11.2014); Ch. Bjørnskov, *The Multiple Facets of Social Capital*, „European Journal of Political Economy” 2006, Vol. 22 (1), s. 22–40.

¹⁵ Takie podejście analityczne autorka wykorzystała w badaniach zróżnicowania kapitału społecznego w krajach europejskich. Zob. D. Miłaszewicz, *Kapitał społeczny a jakość rządzenia w krajach Unii Europejskiej*, w: *Mikro- i makroekonomiczne aspekty systemów gospodarczych. Wybrane zagadnienia*, red. S. Swadźba, M. Kozłowska, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice (w druku).

Nieco inne podejście do pomiaru kapitału społecznego proponują W. van Oorschot, W. Arts i J. Gelissen. Dzieląc kapitał społeczny na obiektywny i subiektywny, uważają, że pierwszy jego rodzaj związany jest ze strukturą, a drugi z kulturą¹⁶. W swoich badaniach przyjmują, że kapitał społeczny posiada trzy wymiary, a każdy z nich dwa podwymiary. Pierwszy z wymiarów to sieci, w ramach których wyróżnili członkostwo w organizacjach oraz kontakty z rodziną i przyjaciółmi. W drugim wymiarze kapitału społecznego – zaufaniu – wyróżnili zaufanie społeczne (uogólnione) oraz do instytucji. Natomiast wymiar trzeci – społeczeństwo obywatelskie – ujęli w postaci zainteresowania polityką oraz wiarygodności, obejmującej postawy obywatelskie oraz zachowania etyczne¹⁷. Wyróżnione wymiary posłużyły autorom do stworzenia syntetycznego wskaźnika kapitału społecznego, a to modelowe ujęcie przeszło pozytywną weryfikację podczas badań.

2. Model pomostowego kapitału społecznego studentów i wyniki badań ankietowych

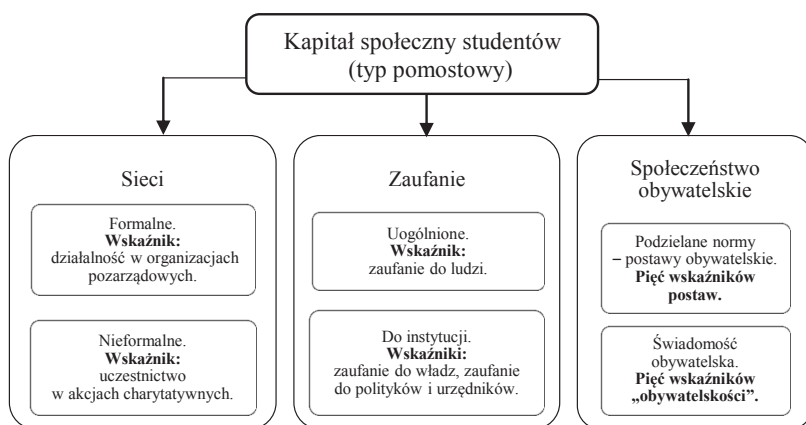
Posiłkując się przedstawionym powyżej definicyjnym i modelowym ujęciem kapitału społecznego, dostosowano nieco to ostatnie do potrzeb przeprowadzonej analizy kapitału społecznego studentów, aby w każdym z trzech wymiarów kapitału społecznego analizować dwa podwymiary. Nie wszystkie wyróżnione podwymiary przedstawionego powyżej modelu badań kapitału społecznego mogą być odniesione do kapitału pomostowego. Na przykład kontakty przyjacielskie i z rodziną dobrze charakteryzują kapitał wiązący, ale nie odzwierciedlają kapitału pomostowego. Z tego powodu zostały one pominięte w analizie przeprowadzonej poniżej i zastąpione podwymiarem sieci nieformalnych mających zakres ogólnospołeczny. Natomiast trzeci z wyróżnionych wymiarów – społeczeństwo obywatelskie – został ujęty w nieco zmienionej postaci: podzielanych społecznych norm odzwierciedlonych w postawach obywatelskich oraz świadomości obywatelskiej. Taka zmiana w ujęciu trzeciego wymiaru wynika z zakresu przeprowadzonych wśród studentów badań ankietowych, które nie obejmowały bezpośrednio informacji odnoszących się do

¹⁶ W. van Oorschot, W. Arts, J. Gelissen, *op.cit.*, s. 151. Jest to jedna z klasyfikacji kapitału społecznego wykorzystywana przy jego badaniu. Inną, dzielącą kapitał społeczny na formalny i nieformalny, opisano i wykorzystano w: F. Pichler, C. Wallace, *Patterns of Formal and Informal Social Capital in Europe*, „European Sociological Review” 2007, Vol. 23, No. 4, s. 423–435.

¹⁷ Dokładny opis tego modelu i przedstawienie pytań skierowanych do respondentów znajduje się w: W. Van Oorschot, W. Arts, J. Gelissen, *op.cit.*

ich zainteresowań polityką. Wymiar drugi pozostał bez zmian, obejmując zaufanie uogólnione i do wybranych instytucji. Na rysunku 1 przedstawiono modelowe ujęcie kapitału społecznego, obejmujące jego wymiary, podwymiary i wskaźniki, wykorzystane do ukazania pomostowego kapitału społecznego studentów.

Rysunek 1. Model koncepcyjny i operacyjny ujęcie kapitału społecznego na podstawie badań ankietowych

Źródło: opracowanie własne.

Badania ankietowe kapitału społecznego, których wybrane wyniki przedstawiono poniżej, przeprowadzone zostały wśród studentów Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego na przełomie lat 2013/2014, w grupie 269 osób zaczynających ekonomiczną edukację na szczeblu akademickim¹⁸. Ankieta, „przy tworzeniu której został przyjęty schemat logiczny zaproponowany przez Bank Światowy¹⁹, składała się z 36 pytań typu zamkniętego oraz otwartego i obejmowała swoim zakresem kapitał społeczny bez podziału na jego typy.

Prezentowane poniżej wyniki charakteryzujące kapitał społeczny studentów zostały wybrane zgodnie z modelem koncepcyjnym i operacyjnym

¹⁸ Ankieta została przeprowadzona w ramach Badań Statutowych Katedry Makroekonomii przez zespół w składzie: D. Miłaszewicz, R. Nagaj, P. Szkudlarek, A. Milczarek, M. Zakrzewska.

¹⁹ *Instruments of the Social Capital Assessment Tool*, World Bank, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/EXTPSIA/0,,contentMDK:20472532~isCURL:Y~menupK:1108016~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:490130,00.html> (dostęp 28.11.2014).

ujęciem kapitału społecznego (rysunek 1) na podstawie badań ankietowych oraz stanowią odpowiedzi jedynie na 6 wybranych pytań, na które odpowiedziało 267 studentów²⁰. Podsumowanie odpowiedzi na pierwsze z tych pytań (Czy działał Pan/działała Pani kiedykolwiek w organizacji pozarządowej?) przedstawione na rysunku 2A charakteryzuje uczestnictwo ankietowanych w sieciach formalnych. W badanej grupie 19,1% studentów deklaroowało uczestnictwo w organizacjach pozarządowych (sieciach formalnych), wskazując na większy zakres uczestnictwa niż dla całego społeczeństwa – w 2013 roku członkami takich organizacji było 13,7% Polaków²¹. W przyszłości można liczyć na wzrost omawianego wskaźnika kapitału społecznego dla ankietowanych studentów wraz z nabytą wiedzą i doświadczeniem. Wskazuje na to zależność między poziomem wykształcenia a skłonnością do formalnego zrzeszania się – w 2013 roku aż 25,2% Polaków z wyższym wykształceniem (poziom magisterski) deklaroowała przynależność do organizacji pozarządowych²².

Gospodarstwa domowe badanej grupy osób (N = 265) nie są także zbytnio zaangażowane w sieciach nieformalnych, za które można uznać uczestnictwo w akcjach charytatywnych (rysunek 2B). Wprawdzie ponad 80% ankietowanych zadeklarowało, że ich gospodarstwo domowe uczestniczyło w ciągu roku w takich akcjach, ale aż blisko 64% z nich wskazała 1–2-krotne uczestnictwo, a częstsze jedynie niecałe 20% ankietowanych²³.

---

²⁰ W przypadku innej liczebności odpowiadających na pytania podano ją w nawiasach jako wielkość N.

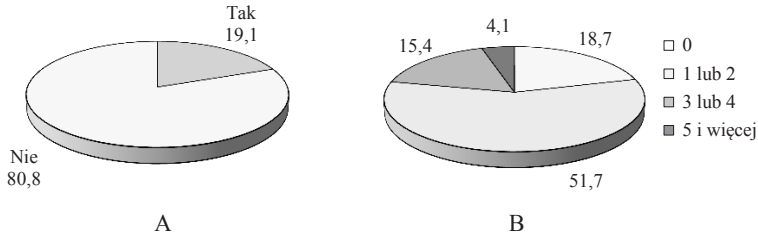
²¹ *Diagnoza społeczna 2013. Warunki życia Polaków*, red. J. Czapiński, „Contemporary Economics” 2013, Vol. 7, s. 278.

²² *Ibidem*, s. 282.

²³ W przeważającej liczbie przypadków było to najprawdopodobniej uczestniczenie w najpopularniejsze z akcji „Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy” lub przekazanie 1% podatku na rzecz instytucji charytatywnych. Tę drugą formę uczestnictwa wskazało 47,9% ankietowanych (w innym pytaniu ankiety), zaznaczając, że w ich gospodarstwach domowych takie działanie jest podejmowane, a pozostali nic na ten temat nie wiedzieli lub wskazali, że takie działanie nie jest podejmowane. Natomiast w Polsce w 2013 roku aż 56% podatników wykazujących w zeznaniach należny podatek złożyło wnioski o przekazanie 1% należnego podatku organizacjom charytatywnym. *Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2013 rok*, Ministerstwo Finansów, Warszawa 2014, s. 2–3.

Rysunek 2. A – działalność w organizacjach pozarządowych (% odpowiedzi) i B – uczestnictwo w akcjach charytatywnych (ilość razy w ciągu roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Zaufanie, drugi wymiar kapitału społecznego w stosowanym podejściu modelowym, uważane jest z jednej strony za najważniejszy przejaw kapitału społecznego, a z drugiej za podstawę jego tworzenia i akumulacji. Tylko 16,2% ankietowanych studentów zgadza się z ogólnym stwierdzeniem, że ludziom można ufać (rysunek 3A). Według *Diagnozy społecznej 2013* z takim twierdzeniem zgadzało się jedynie 12,2% Polaków, a aż 77,3% wskazywało, że należy być ostrożnym w obdarzaniu innych zaufaniem²⁴. Natomiast według badania CBOS ze stycznia 2014 roku z twierdzeniem tym zgadza się 22% osób²⁵. Rozbieżności przytoczonych danych dla ogółu społeczeństwa i badanej grupy studentów może wynikać z mniejszego doświadczenia społecznego tej drugiej grupy osób, ale przyszłe relacje społeczne (pozytywne i negatywne), w których osoby te będą uczestniczyć, mogą to zmienić w niewiadomym obecnie kierunku.

Poziom zaufania do wybranych instytucji mierzono na skali Likerta²⁶, ale na potrzeby analizy zsumowano jedynie odpowiedzi „Całkowicie ufam” i „Raczej ufam” (rysunek 3B). Największym zaufaniem ankietowani obdarzają urzędników (8,6%), a najmniejszym władze samorządowe (0,7%), jednak jego poziom jest bardzo niski. Według badań CBOS z 2012 roku, władze lokalne obdarzało zaufaniem 58%, a urzędników administracji publicznej 45% Polaków²⁷.

²⁴ *Diagnoza społeczna 2013...*, s. 281.

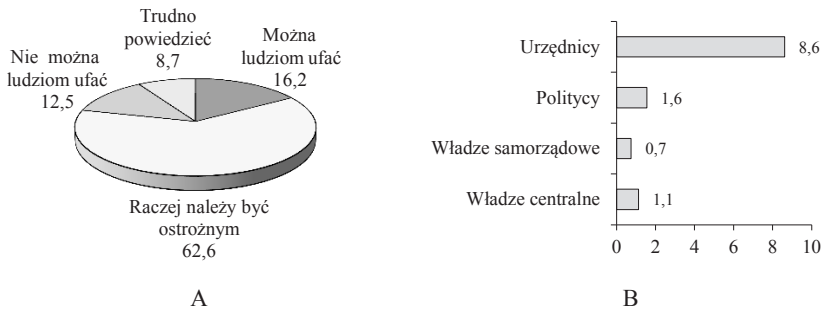
²⁵ *Zaufanie w relacjach międzyludzkich*, CBOS, Warszawa, luty 2014, s. 8.

²⁶ Zastosowano następującą skalę diagnozującą: całkowicie ufam, raczej ufam, trudno powiedzieć, raczej nie ufam, całkowicie nie ufam.

²⁷ *Zaufanie społeczne*, CBOS, Warszawa, marzec 2012, s. 15.

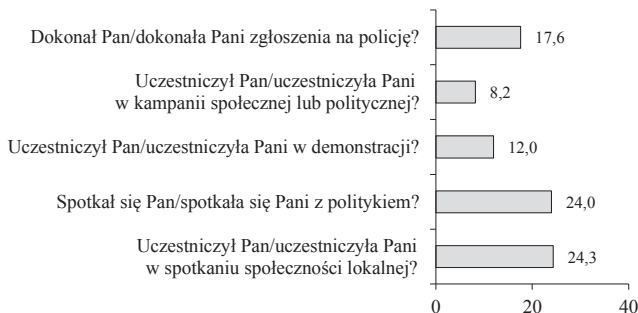
Rysunek 3. A – zaufanie uogólnione (% odpowiedzi) i B – do instytucji (% odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Niewielu respondentów obdarza zaufaniem władze centralne i polityków, a należy podkreślić, że w porównaniu do opinii całego społeczeństwa jest to odsetek bardzo mały, gdyż z danych *European Social Survey* (SSE) wynika, że parlament (władze centralne) zaufaniem obdarza 6,4%, a polityków 4,9% dorosłych Polaków²⁸.

Rysunek 4. Postawy społeczne (% odpowiedzi TAK na pytanie: „Czy w ciągu roku...”)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

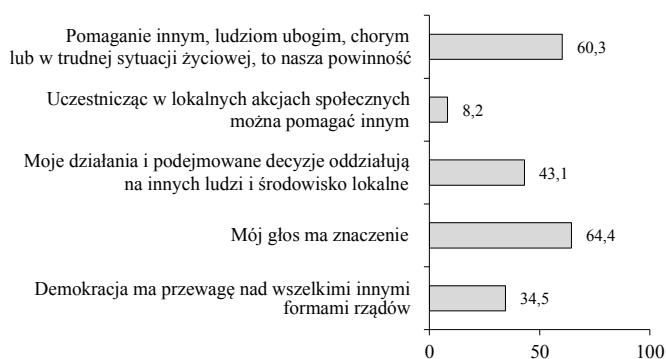
Udział w nieprzymusowych kampaniach, demonstracjach, spotkaniach i zebraniach publicznych stanowi wyraz społecznych postaw obywatelskich, a ankietowani studenci dość licznie się nimi wykazują. Więcej niż 1/5 z nich uczestniczyło w demonstracjach i kampaniach społecznych lub politycznych (rysunek 4). Prawie

²⁸ Obliczenia własne na podstawie bazy SSE, <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview> (dostęp 23.11.2014).

połowa ankietowanych (48,3%) brała udział w spotkaniach społeczności lokalnych lub z politykiem. Jedynie 17% Polaków deklaruje uczestniczenie w różnego rodzaju zebraniach publicznych²⁹.

Postawy obywatelskie mogą wynikać z podzielanych norm i wartości, które przedstawiono na rysunku 5³⁰. Uzyskane w badaniach wyniki, dotyczące 5 wybranych podzielanych norm i wartości, są jednak niejednoznaczne. Po pierwsze, przeszło 60% ankietowanych studentów uważa, że pomaganie ludziom znajdującym się w potrzebie jest naszą powinnością, ale uczestniczenie w lokalnych akcjach społecznych nie jest właściwą metodą pomagania innym – jedynie 8,1% potwierdza możliwość pomagania innym w ten właśnie sposób. Jednocześnie jednak ponad 43% ankietowanych uświadamia sobie możliwość oddziaływania na środowisko lokalne i decyzje innych ludzi, czyli respondenci potencjalnie mogliby stać się wyzwalaczem wielu lokalnych akcji społecznych.

Rysunek 5. Świadomość obywatelska
(% sumy odpowiedzi „Zdecydowanie tak” i „Raczej tak”)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Po drugie, 64,4% ankietowanych studentów stwierdziło, że ich głos ma znaczenie, ale nie łączą tego z pozytywnym stosunkiem do demokracji, ponieważ jedynie 34,5% uważa, że ta forma sprawowania rządów ma przewagę nad wszelkimi innymi

²⁹ *Diagnoza społeczna 2013...*, s. 281.

³⁰ Respondenci udzielali odpowiedzi (mierzone w skali Likerta) na pytanie: „Czy zgadza się Pan/Pani ze stwierdzeniem...”.

formami. Jest to prawie o połowę mniej niż w przypadku całego społeczeństwa dorosłych Polaków. W listopadzie 2013 roku pozytywny stosunek do demokracji przejawiało 62% Polaków, a w połowie 2014 roku już 66%³¹. Trudno jest zinterpretować takie rozbieżności bez pogłębionego wywiadu z młodymi ludźmi. Można jednak sądzić, że nie łączą oni ze sobą tych dwóch spraw – możliwości zabierania głosu, a w ten sposób wpływania na decyzje i wydarzenia, oraz demokratycznego sposobu sprawowania władzy, która w tym systemie powinna liczyć się z głosem obywateli.

Z przyczyn formalnych w tym opracowaniu nie podjęto próby konstrukcji i obliczenia syntetycznego wskaźnika kapitału pomostowego studentów w oparciu o analizowane wyniki badań, ale opis i wyniki takiej próby będą przedmiotem kolejnego opracowania.

Podsumowanie

Badania dotyczące kapitału społecznego są trudne z tego powodu, że mają charakter jakościowy i przeprowadzane są z regułą na podstawie ankiety. Odpowiedzi na zawarte w niej pytania są bardzo subiektywne, a czasami wręcz mają charakter myślenia życzeniowego odpowiadających i nie zawsze mogą być jednoznacznie interpretowane. Jednak prowadzenie takich badań jest konieczne, a badanie kapitału społecznego studentów w Polsce ma znaczenie z trzech powodów. Jest to grupa osób:

- której postawy i podzielane przez nią wartości decydować będą o przyszłym funkcjonowaniu życia społeczno-gospodarczego,
- która potencjalnie w przyszłości będzie dysponowała wiedzą nabytą podczas studiowania i powinna posiadać także kapitał umożliwiający dzielenie się nią (w ramach sieci i powiązań społecznych),
- która dopiero niedawno zaczęła współuczestniczyć w tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego, ale budować go będzie w przyszłości, a stopień zaufania, jakim obdarza innych ludzi i instytucje, ma w tym procesie szczególne znaczenie.

Dlatego też zespół badawczy powtórzy badanie na tej samej grupie respondentów w roku, w którym zostaną oni absolwentami. Pozwoli to na dokonanie analizy korelacji pomiędzy studiami wyższymi o charakterze ekonomicznym a zmianami

---

³¹ Suma odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak” na tak samo zadane pytanie. Zob. *Stosunek do demokracji i jego praktyczne konsekwencje*, CBOS, Warszawa, lipiec 2014, s. 8.

wskaźników kapitału społecznego. Aby móc porównać kapitał społeczny studentów w Polsce i w innych krajach, takie same badania zostały przeprowadzone także na dwóch uczelniach zagranicznych, a ich wyniki zostaną przedstawione w odrębnym opracowaniu.

Literatura

- Bjørnskov Ch., *The Multiple Facets of Social Capital*, „European Journal of Political Economy” 2006, Vol. 22 (1).
- Bratkowski J., *Kapitał społeczny i jego oddziaływanie na rozwój w ujęciu socjologicznym*, w: *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, red. M. Herbst, SCHOLAR, Warszawa 2007.
- Coleman J.S., *Social Capital in the Creation of Human Capital*, „American Journal of Sociology” 1988, Vol. 94 (suplement).
- Diagnoza społeczna 2013. Warunki życia Polaków*, red. J. Czpiński, „Contemporary Economics” 2013, Vol. 7.
- Gittell R.J., Vidal A., *Community Organizing: Building Social Capital as a Development Strategy*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications 1998.
- Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2013 rok*, Ministerstwo Finansów, Warszawa 2014.
- Instruments of the Social Capital Assessment Tool*, World Bank, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/EXTPSIA/0,,contentMDK:20472532~isCURL:Y~menuPK:1108016~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:490130,00.htm> (dostęp 28.11.2014).
- Kaczmarek G., *Kapitał społeczny osób starszych*, w: *Seniorzy w działaniu*, red. P.P. Grzybowski, B. Kunach, Fundacja dla Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2013.
- Krzyminiewska G., *Znaczenie zaufania w tworzeniu kapitału społecznego. Ekonomiczny i społeczny wymiar zjawiska*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2003, z. 2.
- Miłaszewicz D., *Kapitał społeczny a jakość rządzenia w krajach Unii Europejskiej*, w: *Mikro- i makroekonomiczne aspekty systemów gospodarczych. Wybrane zagadnienia*, red. S. Swadźba, M. Kozłowska, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice (w druku).
- Pichler F., Wallace C., *Patterns of Formal and Informal Social Capital in Europe*, „European Sociological Review” 2007, Vol. 23, No. 4.
- Pogonowska B., *Kapitał społeczny – próba rekonstrukcji kategorii pojęciowej*, w: *Gospodarowanie kapitałem społecznym – podstawy teoretyczne*, red. H. Januszek, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2004.

- Putnam R., *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 1995.
- Putnam R., *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Putnam R., *Social Capital: Measurement and Consequences*, www.oecd.org/innovation/research/1825848.pdf (dostęp 30.11.2014).
- Stosunek do demokracji i jego praktyczne konsekwencje*, CBOS, Warszawa, lipiec 2014.
- The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital*, OECD, Paris 2001.
- Theiss M., *Krewni – znajomi – obywatele. Kapitał społeczny a lokalna polityka społeczna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Trutkowski C., Mandes S., *Kapitał społeczny w małych miastach*, Scholar, Warszawa 2005.
- van Oorschot W., Arts W., Gelissen J., *Social Capital in Europe. Measurement and Social and Regional Distribution of a Multifaceted Phenomenon*, „Acta Sociologica” 2006, Vol. 49 (2).
- Woolcock M., *Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework*, „Theory and Society” 1998, Vol. 27, No. 2.
- Zaufanie społeczne*, CBOS, Warszawa, marzec 2012.
- Zaufanie w relacjach międzyludzkich*, CBOS, Warszawa, luty 2014.

STUDENT'S BRIDGING SOCIAL CAPITAL – EVIDENCE FROM A RESEARCH STUDY

Abstract

The aim of the paper is to present the results of a survey carried out among students in late October and early November 2013. The analysis described in the paper is based on the model approach to social capital as formulated by W. Van Oorschot, W. Arts and J. Gelissen. Their approach has been followed to present the social capital (in the form of bridging) possessed by individuals who begin their university education. The results of this survey and conclusions based on these findings suggest that the level of the bridging social capital among the individuals surveyed is relatively low.

Translated by Joanna Bajera

Keywords: social capital, bridging social capital, survey

JEL codes: O43, Z13

